

ÖZEL EĞİTİM VE
REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Yeter sizlik

ÇOKLU
YETERSİZLİK

ÇOKLU YETERSİZLİK

Genel Yayın Yönetmeni

Doç. Dr. Mustafa OTRAR

Editör

Gökçağrı GÜREL

Yazarlar

Prof. Dr. Pınar ŞAFAK

Doç. Dr. Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN

Uzm. Ruveyda ŞEN

Dr. Nahide GÜNGÖRDÜ

Tashih

Dilek Aşkın SARICA

Tasarım

Ekrem ACAR

Ankara

2025

COOKING
Vedir?

Çoklu Yetersizlik Nedir?

Çoklu yetersizlik, birden fazla yetersizlik türünün bireyde eş zamanlı olarak görülmesi durumudur. Çoklu yetersizlik kavramı için farklı tanımlar yapılmaktadır. IDEA' ya (*Individuals with Disabilities Education Act/Engelli Bireyler Eğitim Yasası*) göre çoklu yetersizlik, "bir yetersizlikle birlikte başka yetersizliğin görülmesi" olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımda "fiziksel, zihinsel veya duygusal problemlerinin yoğunluğundan dolayı, topluma faydalı olmak ve anlamlı bir katılım sağlamak ve kendi gereksinimlerini karşılamak için var olan potansiyellerinin tamamını kullanabilmeleri amacıyla yeterince özelleştirilmiş/bireyselleştirilmiş eğitime, sosyal, psikolojik ve tıp hizmetlerine ihtiyaç duyma durumu" olarak ifade edilmektedir (Heward, 2009).

Çoklu yetersizliği olan bireyler ise "tek bir yetersizlikten etkilenen bireylere sunulan özel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan ve bu bireyler için özel olarak hazırlanmış programlara ve uyarlamalara ihtiyaç duyan bireyler" olarak ifade edilmektedir (Şafak, 2020).

yetersizlik

Çoklu yetersizlik kavramı “zihin yetersizliği ve işitme yetersizliği”, “zihin yetersizliği ve görme yetersizliği”, “zihin yetersizliği ve bedensel yetersizlik”, “zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu”, “işitme yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu”, “görme yetersizliği ve bedensel yetersizlik” gibi pek çok yetersizlik kombinasyonunu kapsamaktadır. (Eldeniz Çetin, 2016; Şafak, 2012). Çoklu yetersizlik teriminin kapsamı her bir bireyde farklı yetersizlik tür ve derecelerinin kombinasyonu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu yüzden çoklu yetersizliği olan her bir birey etkilendiği yetersizlik türü ve derecesi nezdinde biriciktir.

Çoklu yetersizliği olan çocuklar bireysel özellikleri ve eğitsel ihtiyaçları bakımından birbirlerinden farklı özelliklere sahip olabilmektedirler (Şafak, 2020). Çoklu yetersizlikten etkilenen çocuklar için uygun eğitim programları ve eğitsel planlar hazırlamak için aynı anda görülen yetersizlik türlerinin bireyde meydana getirdiği etkileri anlamak oldukça önemlidir (Gense ve Gense, 2005; Şafak, 2020). Çoklu yetersizliği olan bireyler için hazırlanacak öğretim düzenlemeleri ve destek hizmetleri bu bireylerin yaşadığı güçlükleri en aza indirmek bakımından kritik önem taşımaktadır.

Çoklu yetersizliği olan bireylerde farklı yetersizlik türlerinin kombinasyonları farklı derecelerde görülebilmektedir. Bu nedenle çoklu yetersizliği olan bireylerin özellikleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Çoklu yetersizlik her kültürde hem kadınlarda hem de erkeklerde görülebilmektedir (Mednick, 2007). Farklı yetersizlik türlerinden farklı derecelerde etkilenen çoklu yetersizliği olan bireylerin farklılıklarının benzerliklerinden daha fazla olduğu ifade edilmektedir (Akçamete, 1992).

Farklılıklara rağmen çoklu yetersizlikten etkilenen bireylerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Dikkat eksikliği, odaklanmada güçlük,
- Düşük öğrenme motivasyonu,
- Sınırlı dil ve iletişim becerileri,
- Algılamamanın yavaş olması ve geç algılama,
- Hafıza güçlükleri, kısa ve uzun süreli hafızada problemler ve kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarmada güçlükler,
- Bilgileri transfer etmede, genellemede problem,
- Yaşam aktivitelerinin büyük çoğunluğunda desteğe ihtiyaç duyma durumu,
- Düşük öz saygı ve benlik algısı,
- Kendini uyarıcı davranışlar,
- Temel fiziksel hareketlerde zorluk,
- Birçok sağlık problemi görülebilmektedir (*Akçamete, 1992; Bryant, Smith ve Bryant, 2008*).

Çoklu Yetersizlik Sebepleri Nelerdir?

Tıp ve teknoloji alanındaki gelişmelerle çocuk ölümleri azalmış ve çocukların yaşam süreleri uzamıştır (Porter, 2008). Bu sayede, eskiden hayatta kalması zor olan fiziksel, zihinsel, çoklu yetersizlikleri olan ve ciddi sağlık sorunları yaşayan çocuklar artık daha uzun süre hayatta kalmakta ve bu durumda çoklu yetersizliği olan çocukların sayısında artışa neden olmaktadır (Şafak, 2020). Çoklu yetersizliğe neden olan etmenlerin çoğu bilinmemekle birlikte çoklu yetersizliklere yol açan nedenler doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası faktörler olarak sınıflandırılabilir (Sarı, 2021; Şafak, 2020). Virüs enfeksiyonları (örneğin kızamıkçık, rubella) ve annenin hamilelik sırasında karşılaştığı yetersiz beslenme veya toksik maddelere maruz kalma gibi durumlar **doğum öncesi risk** faktörleri arasında yer almaktadır. Prematüre, düşük doğum ağırlığı, oksijensiz kalma (hipoksi) ve doğum sırasında göbek kordonunun bebeğin boynuna dolanması gibi komplikasyonlar çoklu yetersizliklere neden olan **doğum anı faktörleri** olarak sıralanabilir. Enfeksiyonlar (örneğin menenjit), yetersiz beslenme, çevresel yoksunluk, ateşli bir hastalık veya havale geçirme ve beyin hasarları gibi durumlar ise **doğum sonrası faktörler** arasında yer alır (Petry ve Maes, 2007; Şafak, 2020).

Bu faktörlerin her biri çoklu yetersizliklerin oluşumunda tek başına ya da birarada etkili olabilir. Her bireyde yetersizliklerin şiddeti ve doğası, bu etmenlerin etkileşimlerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Çoklu yetersizliğe yol açabilen bu karmaşık etmenlerin etkileşimi, eğitimde bireylerin ihtiyaçlarına özel yaklaşımlar geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır (Westling ve Fox, 2000).

Coklu Y Nasıl Ol

Çoklu Yetersizlik Nasıl Teşhis Edilir?

Çoklu yetersizliğin teşhisi, çok disiplinli bir yaklaşım ve uzman iş birliği ile gerçekleştirilir. İlk aşamada, ailelerden alınan geri bildirimlerin yanı sıra bireyin sağlık durumu hakkında bilgi edinmek için tıbbi muayene gereklidir. Ardından yetersizliklerin varlığını belirlemek için gelişimsel tarama testleri uygulanır. Zekâ testleri ve duygusal gelişimi ölçen araçlar ile bireyin psikolojik değerlendirilmesi yapılırken fizik tedavi uzmanı veya ortopedi uzmanı tarafından ise fiziksel yetersizlik durumları tespit edilir. Son olarak bireyin okul ortamındaki performansını ve ihtiyaçlarını anlamak, öğrenme yeteneklerini değerlendirmek için eğitsel testler yapılır (Hallahan, Kauffman ve Pullen, 2015).

Yetersizlik
Nasıl Teşhis Edilir?

Çoklu Yetersizlik Gelişim Özellikleri

Ortak noktalar olmakla birlikte çoklu yetersizliği olan bireylerin gelişim alanlarına göre gösterdikleri özellikler şöyle ifade edilebilir:

1. Psiko-Motor Özellikleri

Çoklu yetersizliği olan bireyler, hareket etme, yürüme, tutma, ekleme, oturma gibi büyük kas becerilerinde ve küçük kas becerilerinde zorluklar yaşayabilmektedirler. Örneğin bu bireyler oturamayabilirler, ayakta duramayabilirler, hareket edemeyebilirler, ellerini ve kollarını hareket ettiremeyebilirler (*Kirk vd., 2006*) veya duruş bozukluğu da sergileyebilirler (*Petitpierre vd., 2007*). Çoklu yetersizliği olan bireyler bağımsız hareketlerinde ve duruşlarında güçlük yaşadıkları için tekerlekli sandalye ve baston kullanabilirler (*Kaplan, 1996*) ya da bunların hiçbirini kullanamayacak kadar fiziksel problemleri olduğu için de tekerlekli sandalyeleri modifiye ederek kullanılabilirler.

2. Dil-İletişim Özellikleri

Çoklu yetersizliği olan bireyler geleneksel iletişim yöntemi olan konuşmayı anlamlı bir şekilde kullanmada sınırlılıklar gösterebilirler (*Nakken ve Vlaskamp, 2007*). Çoklu yetersizliği olan bireyler konuşma dışındaki sembolik olmayan iletişim öğeleri ile iletişim kurabilmektedirler. Bu yöntemler nefes alıp-verme, uzun süreli bakma, el-kol hareketleri, işaretler şeklinde olabilmektedir (*Mednick, 2007*). Bu yöntemler sembolik olmayıp kişiden kişiye değişen öğeler içerebilmektedir.

Örneğin evet için dilini dudaklarının arasından çıkarmak, hayır için başını çevirmek olabilir. Hoşuna giden bir uyarana için heyecanlanarak sık sık nefes alıp vermek, gülmek-gülümsemek ya da vücudunu uyarana doğru yaklaştırmak gibi davranışlar sergileyebilmektedirler. Bu tür iletişim öğeleri iletişimdeki diğer kişiler tarafından bilinmediği ve anlaşılmadığı için çevrelerindeki diğer kişilerle kişiler arası ilişki kurmak ve sürdürmekte güçlük yaşayabilmektedirler.

3. Bilişsel Özellikler

Çoklu yetersizliği olan bireyler birden fazla yetersizlikten etkilendikleri için bilişsel olarak akranlarının gerisinde performans sergileyebilirler. Dikkati yöneltme, odaklanma, gözleyerek öğrenme, öğrendiklerini hafızalarında tutma, sentezleme ve genelleme gibi becerilerinde ciddi sorunları olabilmektedir (*Kirk vd., 2006*) ya da dikkati yöneltme, odaklanma ve gözleyerek öğrendiklerini gösterecek, sergileyecek iletişim yollarını-davranışları bilmemeleri nedeni ile bu becerilerde sınırlılıklarının olduğu bilinmektedir. Çoklu yetersizliği olan bireyler yeni şeyler öğrenmek için daha fazla zamana, daha fazla pratik yapmak için fırsata ihtiyaç duymaktadırlar (*Downing ve Peckham-Hardin, 2006*). Bu bireylere soyut kavramları anlatmak oldukça zor olabilir. Bu yüzden soyut bilgiler somut öğelerle sunulmalıdır. **Çoklu yetersizliği olan bireylerin öğrendikleri bilgileri farklı ortamlara, farklı kişilere, farklı materyallere genellemeleri için ekstra öğretim yapılması gerekebilmektedir** (*Eldeniz Çetin, 2016; Şafak, 2012*).

Çoklu yetersizliği olan bireylerin büyük çoğunluğunun okuma yazma ve matematik gibi akademik becerilerde yaşıtlarına uygun performansa ulaşmalarının oldukça güç olabileceği düşünülmektedir. Okumak için yetişkin, öğretmen, akran, resim ya da teknoloji desteği alınabilir.

4. Sosyal ve Duygusal Özellikler

Çoklu yetersizliği olan bireyler, sınırlı iletişim ve dil becerileri nedeni ile sosyal ve duygusal gelişim alanlarında ve oyun becerilerinde güçlükler yaşamaktadırlar. Bu güçlükleri ortadan kaldırmak için dil ve konuşma desteği alınabilir, alternatif ve artırıcı destek iletişim araçları kullanılabilir.

Çoklu yetersizliği olan bireyler zamanlarının çoğunu ev ortamında, amaçsız işlerle uğraşarak veya televizyon izlemek gibi pasif eylemlerle

meşgul olarak geçirmektedirler. Bu yüzden çoklu yetersizliği olan bireylere oyun ve boş zaman etkinliklerinin öğretimi yapılmalıdır. Oyun etkinlikleri çoklu yetersizliği olan bireylere diğer çocuklarla kaynaşma, yaşa uygun beceriler ve davranışlar edinme ve boş zamanını olumlu yönde değerlendirme fırsatları verir. Bu yüzden çoklu yetersizliği olan bireylere yaşlarına uygun oyun ve boş zaman becerilerini öğretmek eğitimlerinin bir parçası olmalıdır (Westling ve Fox, 2009). Ayrıca öğrendikleri becerileri arkadaş ortamlarında sergilemeleri için kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına devam etmelidirler.

5. Davranış Özellikleri

Çoklu yetersizliği olan bireyler, uygun olmayan davranışlar başka bir ifade ile problem davranışlar sergileyebilirler. Bu davranışlar genellikle diğerleriyle iletişim kurma konusunda yeterli beceriye sahip olmamalarından veya bir görevi tamamlamak için gerekli olan becerinin eksikliğinden kaynaklanabilmektedir (Kennedy ve Horn, 2004). Bu problem davranışlar diğer kişilere veya bireyin kendisine yönelik olabilir. Kendisine yönelik olanlar genellikle ileriye-geriye sallanma, vücudunu anlamsız bir biçimde hareket ettirme, vücudunun herhangi bir yerine vurma, saç çekme, gözünü ovuşturma, kendini ısırma gibi davranışlardır. Başkasına yönelik olanlar ise başka kişilere fiziksel olarak zarar verme (örneğin diğerlerine vurma) ya da mülke zarar verme (örneğin cam kırma) şeklinde olabilir (Akçamete 1992; Heward, 2009; Kennedy ve Horn, 2004). Çoklu yetersizliği olan bireylerde görülen uygun olmayan davranışlar, uygulamalı davranış analizi teknikleri kullanılarak azaltılıp bireylerin uygun davranışları artırılmalıdır. Problem davranışların azaltılması sosyal kabulü de sağladığı için öncelikle ele alınmalı ve görmezden gelinmemelidir.

Çocuk
Sağlık

Çoklu Yetersizlik Sağlık Durumları

Çoklu yetersizliği olan bireylerde tıbbi problemler de oldukça fazla görülmektedir. Çoklu yetersizliği olan bireylerde görülen sağlık problemlerinin genellikle yeme, gelişim, solunum ve kardiovasküler bozukluklar, beyin felci, epilepsi, spinabifida, hidrocefali olabilmektedir (Orelve ve Sobsey, 2004). Mednick (2007) ise çoklu yetersizliği olan bireylerde görülen sağlık problemlerini görme problemleri, işitme problemleri, astım, serebral görme bozukluğu-kortikal körlük, serebral işitme bozukluğu, yarık damak/yarık dudak, kistik fibrozis, diyabet, egzama, ansefalit, hemofili (ya da von willeband sendromu), kısmi felç, multiple skleroz (MS), kas distrofisi, Niemann-Pick hastalığı, cam kemik hastalığı, eklem iltihabı (stil hastalığı), orak hücre olarak belirtmiştir. Çoklu yetersizliği olan bireylerde beynin düzensiz elektriksel etkinliklerine bağlı havale (epilepsi nöbetlerine) ve kasılmalara da oldukça sık rastlanmaktadır (Kırcaali-İftar, Tekin-İftar, 2009). Bu yüzden kasılmayı/havaleyi engelleyici ilaçlar, uyku ilacı, reflüyü önleyici ve yatıştırıcı etkisi olan ilaçlar kullanmaktadırlar (Nakken ve Vlaskamp 2007). Bu ilaçlar çocukların performanslarını önemli ölçüde etkileyebilmekte (Sardohan, 2011) bu çocuklarda yorgunluk ve konsantrasyon güçlüğüne neden olabilmektedir (Sarı, 2003).

Çoklu yetersizliği olan bireylerin ciddi sağlık problemleri nedeniyle ameliyat olmaları ya da uzun süre hastanede kalmaları gerekebilmektedir.

Çoklu Yetersizlik Yaygınlık

Çoklu yetersizliği olan bireylerin tanılanmasında kullanılan evrensel tanı kriteri olmadığı için bu bireyler bedensel yetersizlik ya da başat yetersizlikleriyle tanılanmaktadır. Bu yüzden ülke ve dünya nüfusu içindeki oranları ve sayılarına ilişkin kestirimde bulunmak oldukça güçtür. Rosenberg, Westling ve McLeskey (2008) çoklu yetersizliği olan bireylerin sayısının yaklaşık olarak okul çağındaki çocukların sayısının %1 ile %0,5 arasında değiştiğini ifade etmektedir. Ülkemizde ise çoklu yetersizliği olan bireylerin genel nüfus içindeki sayısı ve oranı kesin olarak bilinmemektedir.

etervizlik

Сокру Егип

Çoklu Yetersizlik Eğitim

Türkiye’de 7 Temmuz 2018 tarih ve 30471 sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre zorunlu öğrenim çağında olan, ilköğretim veya ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumdaki çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireyler için öncelikle özel eğitim okullarında; özel eğitim okulu bulunmayan yerleşim yerlerinde ise diğer okullar bünyesinde özel eğitim sınıfları açılmaktadır. Ayrıca zorunlu eğitim çağında olup sağlık problemleri nedeniyle en az 12 hafta örgün eğitim kurumuna devam edemeyecek olan çocuklar evde eğitim ya da hastanede eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedirler (Millî Eğitim Bakanlığı, MEB, 2018).

Çoklu yetersizliği olan bireyler, birden fazla yetersizlikten etkilendikleri için hayatlarında ve eğitim ortamında yoğun desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaçları karşılamak için destek personeli ve eğitimcilerinin iyi yetiştirilmesi, ilişkili servislerin olması ve eğitim hizmetinin oldukça yoğun, tutarlı ve devamlı olması önem taşımaktadır (Kauffman ve Hallahan, 2005).

Çoklu yetersizliği olan bireyler için kullanılacak eğitim müfredatının işlevsel olarak hazırlanması bu bireylerin kazandıkları becerileri günlük yaşantıda kullanabilmesini destekleyecektir (Kırcaali-İftar ve Tekin-İftar, 2009; Smith, 2007). Örneğin bağımsız olarak yemek yiyemeyen bir öğrenci için kaşıkla yemek yeme becerisini öğrenmesi üçgen kavramını öğrenmesinden daha işlevseldir. İşlevsellik kişiden kişiye ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Kauffman ve Hallahan’a (2005) göre çoklu yetersizliğe sahip öğrencilerin akademik becerilerden ziyade bağımsız olarak yaşamlarını sürdürmeleri için öz bakım, günlük yaşam ve sosyal becerilere ihtiyaçları vardır.

Çoklu yetersizliği olan öğrenciler için işlevsel beceriler, evle ilgili, boş zaman etkinlikleri ile ilgili, işle ilgili ve toplumla ilgili sosyal beceriler olabilir (Changnon, 2002).

Çoklu yetersizliği olan bireylerin eğitiminde **akademik becerilerin** yeri de önemlidir. Her birey gibi çoklu yetersizliği olan bireylerin de akademik becerileri öğrenmeye gereksinimleri vardır. Dünya hakkında birçok şeyi öğrenebilecekleri akademik becerilerden mahrum bırakılmamaları ya da bazı akademik becerileri öğrenemeyecekleri düşünülerek sınırlandırılmamaları önemlidir. Bazen eğitimciler günlük yaşam becerileri öğretilmeden akademik becerilerin öğretilmeyeceği görüşünde olabiliyorlar. Ancak yemek yeme gibi bir beceriyi gerçekleştiremeyen bir öğrencinin matematikte basit toplama işlemlerini yapamayacağını gösteren hiçbir araştırma yoktur (Courtade vd., 2012).

Çoklu yetersizliği olan bireylere **yaşamlarına ilişkin karar verme ve seçim yapmaya** yönelik becerilerin öğretimi bağımsız yaşamlarına olanak sağlayacaktır (Bryant, Smith ve Bryant, 2008). Çoklu yetersizliği olan öğrencilerin tercihlerinin farkında olması, tercihleri doğrultusunda seçim yapması öğretilerek hayatlarını kontrol etmeleri sağlanabilir. Çoklu yetersizliği olan öğrencilerin eğitiminde seçim yapma oldukça önemlidir. Çok zaman olsa bile seçim yapmaları için fırsat tanınmalı ve onların yerine kesinlikle seçim yapılmamalıdır (Changnon, 2002). Bu durum onların öz saygılarını, motivasyonlarını, öğretimin etkililiğini ve verimliliğini artırmak için oldukça önemlidir.

Çoklu yetersizliği olan bireylere yönelik becerilerin öğretimi **toplum temelli** (becerin kullanılması gereken yerlerde öğretimi) olmalıdır. Hesaplama becerisinin öğretiminin marketlerde, restoranda olması gibi (Smith, 2007). Toplum temelli öğretim, eğitim programının önemli bir özelliğidir. Öğrencilerin uygun ortamlara genelleme becerilerini artırmak için öğretimler o becerilerin kullanılacağı ortamlarda yapılmalıdır (Bryant, Smith ve Bryant, 2008; Changnon, 2002).

Çoklu yetersizliği olan bireylerin eğitimlerindeki bir diğer önemli unsur da **iletişim becerilerinin öğretimidir**. Çoklu yetersizliği olan öğrenciler, akranlarının ve çevresindeki diğer kişilerin iletişim tepkilerini anlamaları, yorumlamaları ve pozitif etkileşim oluşturmaları için desteklenmeli ve cesaretlendirilmelidir (Changnon, 2002; Petry ve Meas, 2007). Sözel olarak iletişim kuran çoklu yetersizliği olan öğrenciler bu konuda desteklenirken sözel olarak iletişim kuramayan çoklu yetersizliği olan öğrenciler için alternatif destekleyici iletişim (*augmentative and alternative communication*) teknikleri kullanılabilir. Çoklu yetersizliği olan öğrencilerin iletişim becerilerinin artırılması öz saygısını, sosyal kabulünü artırırken problem davranışlarının azalmasına yardım eder.

Çoklu yetersizliği olan bireylerin eğitiminde **teknolojiyi** kullanmak da oldukça önemlidir. Teknolojik araçlar (*örneğin bilgisayar aletleri, mikroswtich*) çoklu yetersizliği olan bireylere sunulan eğitimin işlevini ve bağımsızlığını artırır (Garner ve Campell, 1987). Ayrıca hayatlarına dair özerk karar verme, yaşam sorumluluğu alma ve yaşam kalitelerini artırmaya yardımcı olur.

Sonuç olarak çoklu yetersizliği olan bireylerin etkilendikleri yetersizlik tür ve derecesi ne olursa olsun eğitimden fayda sağlamaları ve eğitime aktif katılmaları için gerekli önlemler alınmalıdır. Her bireyin kendi yeterlikleri ve kapasitesi oranında gelişeceği unutulmamalı ve eğitimciler olarak onlara destek olmaktan vazgeçmemeli ve ümidimizi yitirmemeliyiz. Unutmamalıyız ki eğitim görmek tipik gelişen bireylerin hakkı olduğu kadar tek yetersizlikten etkilenen ve hatta çoklu yetersizlikten etkilenen bireylerin de temel hakkıdır.

Faydalı Kaynaklar

Çoklu Yetersizlik Aile Eğitimi Kitap Seti

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Çoklu Yetersizlik Aile Eğitimi Kitap Seti, çoklu yetersizliği olan çocukların anne, baba veya bakım verenlerine, çocukların akademik ve sosyal becerilerini evde destekleme ve olumlu davranışlarını artırma konularında bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlamaktadır. Beş kitaptan oluşan set 0-3 yaş grubu, 4-6 yaş grubu, I. kademe, II. kademe ve III. Kademe için ayrı ayrı hazırlanmıştır:

Ulaşmak için kodu taratınız:

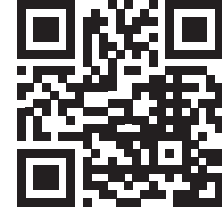

Multiple Disabilities Resources

(Çoklu Engellilik Kaynakları)

Çoklu yetersizlik ile ilgili birçok bilgiye yer veren web site aynı zamanda öğrenme güçlükleri ve yetersizlikleri hakkında geniş çaplı bir kaynak platformu olma özelliği de taşımaktadır.

Ulaşmak için kodu taratınız:

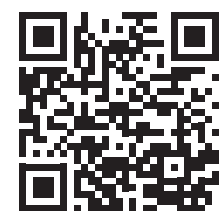

National Center on Deaf-Blindness

(NCDB; Ulusal Sağır-Körlük Merkezi)

ABD merkezli bu kuruluş, işitme ve görme yetersizliği olan çocuklar için kaynaklar ve çoklu yetersizlik alanında bilgiler sunmaktadır.

Ulaşmak için kodu taratınız:

KAYNAKLAR

- Akçamete, G. (1992). Çok engelli çocuklar. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14(1), 145-150.
- Bryant, D. P., Smith, D. D., & Bryant, B. R. (2008). *Teaching students with special needs in inclusive classrooms*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Changnon, T. (2002). *Meeting the needs of students with severe and/or profound multiple disabilities*. Erişim adresi: <http://www.stancoe.org/cfs/handouts/SpecialNds/pdf/severeandormultipledisabilities.pdf>.
- Courtade, G., Spooner, F., Browder, D., Jimenez, B. (2021). Seven reason to promote standards-based instruction for students with severe disabilities: a reply to Ayres, Lowrey, Douglas, & Sievers (2011). *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 47(1), 3-13.
- de Boer, A. A., & Munde, V. S. (2015). Parental Attitudes Toward the Inclusion of Children With Profound Intellectual and Multiple Disabilities in General Primary Education in the Netherlands. *The Journal of Special Education*, 49(3), 179-187. <https://doi.org/10.1177/0022466914554297>
- Downing, J., & Peckham-Hardin, K. (2006). Students with severe and multiple disabilities. In J.E. Downing (Ed.), *Special Education* (pp. 530-568). Boston: A Pearson Education Company.
- Eldeniz Çetin, M. (2016). Çoklu yetersizliği olan öğrenciler. V. Aksoy (Ed.), *Özel Eğitim içinde* (ss. 111-145). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Garner, J. B. & Campbell, P. H. (1987). Technology for persons with severe disabilities: practical and ethical considerations. *The Journal of Special Education*, 21(3), 122-132.
- Gense, M. H., & Gense, D. J. (2005). *Autism spectrum disorders and visual impairment*. New York, NY: American Foundation for the Blind Press.
- Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2015). *Exceptional Learners: An Introduction to Special Education*. Pearson.
- Heward, W. L. (2009). *Exceptional children; an introduction to special education*. Pearson International Edition. Person Education, Upper Saddle River, New Jersey.
- Kaplan, P. (1996). *Pathways for exceptional children: school, home and culture*. Newyork: West Publishing Company.
- Kauffman, J. M., & Hallahan, D. P. (2005). *Special education: What it is and why we need it*. Boston: Allyn & Bacon.
- Kennedy, C. H. & Horn, E. M. (2004). *Including students with severe disabilities*. Boston: Pearson.
- Kırcaali-iftar, G. ve Tekin-iftar, E. (2009). İleri derecede ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim içinde* (ss. 527-544), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kirk, S. A., Gallagher, J. J., Anastasiow, N.J. & Coleman, M. R. (2006). *Educating Exceptional Children*. U.S.A: Houghton Mifflin Company.
- Kizir, M., & Tekinarslan, İ. Ç. (2018). Ağır ve çoklu yetersizliği (AÇYE) olan çocuk annelerinin yaşadıkları sorunların ve sorunlarla baş etme yöntemlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 233-256.
- Luijckx, J., van der Putten, A. A., & Vlaskamp, C. (2019). A valuable burden? The impact of children with profound intellectual and multiple disabilities on family life. *Journal of Intellectual &*

Developmental Disability, 44(2), 184-189.

Mednick, M. (2007). *Supporting children with multiple disabilities*. Continuum International Publishing Group. New York.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf adresinden edinilmiştir.

Nakken, H. & Vlaskamp, C. (2007). A need for a taxonomy for profound intellectual and multiple disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4(2), 83-87.

Orelove, F. P., Sobsey, D., & Silberman, R. K. (2004). *Educating children with multiple disabilities; A collaborative approach* (4th ed). Baltimore: Brookes.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006, 5 Mayıs). Resmî Gazete (Sayı: 26184). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531.htm>

Petitpierre, G., Wolf, D., Dietrich, A., Benz, M. & Adler, J. (2007). Integration of education and care given to children with profound multiple disabilities in switzerland. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*. 4(2) 141–151.

Petry, K. & Maes, B. (2007). Description of the support needs of people with profound multiple disabilities using the 2002 AAMR system: an overview of literature. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 42(2), 130–143.

Rosenberg, M. S., Westling, D. L., & McLeskey, J. (2008). *Special education for today's teachers an introduction*. Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Sardohan E. (2011). *İlköğretimde birden fazla yetersizliğe sahip öğrencilerin etkili kaynaştırılmalarında destek hizmetleriyle ilgili öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı yüksek lisans Tezi. Konya.

Sarı, H. (2003). *Özel eğitime muhtaç öğrencilerin eğitimleriyle ilgili çağdaş öneriler*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sarı, H. (2021). Çoklu yetersizliği olan öğrenciler. G. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (20. Bs., s. 474-519). Pegem Yayıncılık.

Smith, D. D. (2007). *Introduction to special education: making a difference*. Boston: A Pearson Education.

Şafak, P. (2012). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi*. Ankara: Vize yayıncılık.

Şafak, P. (2020). *Ağır ve Çoklu Yetersizliği Olan Öğrencilerin Eğitiminde Stratejiler*. Ankara-Vize Yayıncılık.

Westling, D. L. & Fox, L. (2000). *Teaching Students with Severe Disabilities (2nd ed)*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.

